

Д.П. ҚОЖАМЖАРОВА

XIX ФАСЫРДЫҢ II ЖАРТЫСЫНДАҒЫ ОНГУСТІК ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ОТАРШЫЛДЫҚ САЯСАТҚА ҚАРСЫ ЖЕРГІЛІКТІ ХАЛЫҚТАН НАРАЗЫЛЫҒЫ

XIX фасырдың 60-жылдарында бүкіл қазак жерлерінің патшалық Ресейдін құрамына етуі және онда империялық «тәртіптердің» орнауы онгустік өнірдегі жергілікті халықты отаршылдық жүйеге қарсы азаттық құреске итермеледі. Мұның аяғы қазақтардың ашу-ызасын туғызып, отаршылдық жүйеге қарсы көтерілуге әрекеттер жасаған. Мәселен, 1862 жылы қоқандықтардың иегілінен Өтеген мен Баубек бастаған қыпшактар және Жантөре мен Құдас бастаған қоңыраттар Сыр бойындағы орыс шептеріне шабуыл жасап тұрса [1, 124 п], Қылыш бастаған қарасакал, Ертай бастаған шектілер, Жанқожаның туысы Жанмырза бастаған қазақтар Хиуа ханының қемегін ала отырып, орыс әскерлеріне қарсы шабуылын тоқтатпаған [2, 28 п]. 1863 жылы маусымда Сыздық 400 жасакпен Жанақорғанды алуға бірнеше рет әрекеттенсе [3, 114 п], сол жылы 9 қантарда қоқандықтардың иелігіндегі 50 адамнан тұратын қазақтар орыстардың билігіндегі қазақтарға шабуыл жасап 5 адамды тұтқынға алып кетеді [4, 40 п]. Қазақ даласында патша өкіметінің басқару жөніндегі жаңа Ережесі енгізілсе де, онгустік өнірді мекендеген жергілікті халықтың ашық қарсылықтары болмағанымен, қазақ руларының арасында наразылықтар бой көрсетіп тұрган. Оны Жетісу облысының әскери губернаторы генерал-майор Г.А. Колпаковскийдің Түркістан генерал-губернаторына жазған 1868 жылғы 17 желтоқсандағы №2844 мәліметі көрсетеді: «Қарсылықтар туралы ресми мәліметтердің болмауы қауіпсіздікті бұзушылықтың болмағандығын көрсетпейді, өйткені, мұндай мәліметтерді уезд бастықтарына болыс басқарушылары жеткізбейі мүмкін» [5, 5 п].

Яғни өз құқықтарының шектелгендігіне ақсүйектер жасырын түрде болса да наразылықтар жасаған. Жаңа Ереже енгізілгенге дейін, 1866 жылғы ақпанның сонында Әулиеата бекінісінің басқарушысы штабс-капитан Медынский Әскери губернатор кенсесіне жазған №59 рапортында Құдайменде сұлтанның әрекеті мен оған байланысты қабылданған шаралар туралы былай деген: «Құдайменде сұлтан ботпайлардың Серке ауданында қөшіп жүретін бөлігіне аға сұлтан болып тағайындалған, ал құралас руы Талас бойында қөшетіндіктен, өздерінің құрметті би Едіге бар. Сондықтан мен оған құралас руына тиіспеуді, тек өзіне бекітілген рудығана басқаруды тағы да

ескерттім» [6, 136 п]. Өз ықпалын көрші руларға тарату ертедегі дала дәстүріне негізделген: қаншалықты қөп ру оны мойындаса, сұлтанның ықпалы соншалықты құшті болады. Ресей билігі енгенге дейін қазақ руларының бағыныштылығын ешкім бекітпеген, сондықтан рудың экономикалық жағдайы мен ішкі тыныштығы ру мен ру бірлестіктерінің басында кім тұрганына байланысты еді. Ереже енгізілгеннен кейін, бірінші жылы қазақтар наразылығын көрші мемлекеттердін аумағына қөшіп кетумен білдірді. Бұл әсіресе, Қытаймен шекаралас руларда көбірек байқалды. Верный уезінің бастығы капитан Ждан-Пушкиннің Колпаковскийге жазған 1868 жылы 2 желтоқсандағы №3319 мәліметінде: «Маған бекітілген уездің албан руының қөшіп-қонатын жері Қытаймен шектеседі. Біздің бодандығымызды алған кейір рулар аласалыранды пайдаланып, сол жаққа қөшіп кеткен» деп көрсетеді [7, 4 п]. Осы жағдайлардың алдын алу үшін ол: «сол жерде қырғыздарға бақылау жасайтын және тәртіпсіздіктердің алдын алуға мүмкіндік беретін ресми орыс әкімшілігін ұстауды» ұсынады [7, 4 п].

Қазақ даласының қарсылығын жоюдын нақты шараларын өзірлеу Ресей империясының жүздерді саяси бағындыру міндеттінен туындағы. Дегенмен, қазақтардың арасындағы ықпалынан айрылған немесе биліктен шеттетілген рубасылары патша өкіметінің отаршылық саясатына қарсы құрестерін қөп жағдайда көрші жатқан елдердегі мұсылман қозғалыстарымен байланыстыруды. Атап көрсетсек, Жетісу халқы Шығыс Түркістандағы дүнгендердің көтерілісіне қосылу арқылы Ресей билігіне қарсы шығуға ниеттенсе, Сырдария облысының халқы Қоқан, Хиуа және Бұхар хандықтарында орын алған діни факторға сүйенди. Мәселен, Шығыс Түркістандағы қытай билігіне қарсы шықкан көтеріліске белсене араласқан Ұлы жүз қазақтары шекарадағы орыс әскерлеріне шабуыл жасап тұрган. Осыған байланысты Л. Костенко былай деп жазады: «Албанدار дүнгендер мен тараншылардың қытайлықтарды қырып-жоуына белсене қатысады. 1866 жылы олар Тараншылар сұлтанына бағынып, көтерілісшілердің арасында үлкен күшке айналып, Ұзын тау қыратының онгустік бөлігінде мекендеді. Сондай-ақ, олар шекарадағы тірек орындарымыздағы орыс әскерлеріне маза бермей, шабуыл жасаумен болды» [8, с.63]. Дулаттардың құра-

мына кіретін жаңыс руының қазактары Тайты Лебаев, Исмайл Ормаков, Құнан және Құлмамбет Алдақаймовтар қазынаға түйе бермеу, орыстар сайланған болыстардың айтқанына көнбеку және сұлтандардың билгін қалпына келтіру сияқты талаптармен басқа да қазак руларын орыс билігіне қарсы үлттық қарсыласуға шақырған [9, 1 п].

Жалпы алғанда Аристовтың көрсеткен мәліметі бойынша 1865-1866 жылдары Шығыс Түркістанға қарай 22340 адамы бар 5500-дей шанырақ өтіп, оның ішінде Жетісу тарихында өз орны бар албаннан Тезек төренің бауыры Дүрөлі сұлтан, Саурық, Малабай, Жетен батырлары, Есбер Қасаболат, Әліке билері және суанның Өстемір би мен қырғыздың бұғы руынан Сабатар молдасы болған [10, с. 208]. Ал, олардың арасында өздерінің атақты аға сұлтаны Тезек төренің болмауын орыс шенеуніктері былай деп келтіреді: «Батыс Қытайдағы бір жарым ғасырлық төнкерістерге белсене қатысқан қырғыздар дүнгендердің манжурларымен құресінен де шет қалмады. Біздің өскерлер қырғыздардың Қытаймен және ортаазиялық түркістандықтармен Тянь-Шань арқылы өтетін жолдарды кесіп тастағанымен, Іле провинциясы жақтағы ынғайлы шекаралық жерлер оларға, яғни, қырғыздарға шығыстағы жақын көршілері - қалмақтармен ілінісуге мүмкіндік берді. Қырғыздар мен Ұлы жұз албандарының қалмақтарды торап, талағаны соншалық, олар біздің иелікке келіп, бас сауғалап өтіп кетті. 1000 қалмак Верный төңірегіне орналсты. Барлық қазактар өздерінің діндестері - дүнғандарға бар ниетімен қатты жанашырлық танытуда, манжұр үкіметімен бүрынғы байланыстарын үзе алмауынан ба, тек бір ғана албанның Тезек сұлтаны дүнғандар көтерілісіне ниеттестік білдірмей түр» [11, 27 п]. Дегенмен Ресей билігіне қызмет көрсеткеніне қарамастан Тезек төре Жетісу дағы патша өкімшілігінің «өз адамына» айнала алған жоқ-тын. 1866 жылы 10 мамырда Семейден келген хатта полковник Тезекті Верныйға шақыртып алғып, барынша ұзак ұстап тұру қажет делінген [12, 1 п]. Шамасы патша өкімшілігі «Іле провинциясындағы тәртіпсіздік пен женіл олжа көп адамды қызықтыруы мүмкін. Онда Тезек сұлтан басқаратын руынан айрылып, біздің жақта қалуы, я Қытайға көшіп, дүнғандарға қосылуы мүмкін. Соңғы шешім сұлтаның материалдық пайдасы үшін тиімдірек және епті де мінезді Тезекті бізге қарсы дүшпандық қатынаста болса, аса зиянды болар», - деп Тезек төреден қауіптенсе керек [11, 27 п]. Бұл патша үкіметінің өзге қазак билеушілері секілді Тезекті де бірде мақтап, бірде даттап, керек кезінде көтермелеп, содан соң тұрмеге жабуға дейін барғандығы-қазак ақсүйектерінің тәлеккек түсken тағдырын паши етеді. Алайда патша өкімшілігі өз райынан қайтып, оны тұрмеге

жабуға асықпай, мықты бақылау орнатады да, тек 1868 жылы ғана қамауға алады. Оған Колпаковскийдін Түркістан өлкесінің өскери Бақармасының бастығына 1868 жылы 16 мамырдағы №168 берген мәлімдемесі негіз болады: «Бізге келіп жеткен, бірақ әлі тексерілмеген мәліметтерге қарағанда, Ыстықкөл уезіне Жақыпбектің екі топ өскери келмекші. Оларды біздің бұғылар өздерінің салтына сәйкес күтіп алуға дайындалып жатқан көрінеді. Әсіреле, Жақыпбекке ат сыйламақшы.

Осыған байланысты Қапал уезінің бастығы хабарлагандай, поручик Ғазы Болатұлы Уәлиханов сұлтан қазактардың арасында орыс күшіне сенімсіздік тудыратын сыйбыс таратуда. Ал, Борохудзир өскерінің бастығы берген 1868 жылғы 10 мамырдағы мәліметте, Жақыпбек Қапал мен Верный уездеріндегі қазактарға, оның ішінде полковник Тезек сұлтанға орыстарға қарсы көтеріліске шақырған үндеу қағаздарын таратқан. Үндеу қағазына Тезек сұлтан ниетес болып, жергілікті болыстарды Көксу, Қарабұлақ сияқты орыстар қоныстанған елдімекендеге маусым айында шабуыл жасауға барынша көмек көрсетуін сұраган. Тезек төренің Іленің сол жағалауына өткен қоңырбөрік, суан рулары арасында Жақыпбектің осы үндеуhatына орай жүргізген насиҳаты атальыш руларға қатты өсер еткен» [13, 23-25 п]. Жалпы алғанда Шығыс Түркістанда Жақыпбек бастаған мұсылмандардың Жетішар мемлекетінің пайда болуы Орталық Азияда империялық жаңа өкімшілік құрылым жүйесін құруға әрекеттеніп жатқан патшалық Ресейді аландастып, мұсылмандардың азаттық жолындағы қозғалысы және Жетішар мемлекетінің нығая түсүі Шығыс Түркістандағы өндіріс тауарларын өткізетін кең нарықты жоғалтып алушан қауіптенді. Сондай-ақ, патша өкіметін төуелсіздікке үмтүлған Шығыс Түркістандағы түркі-мұсылман халқының азаттық құресінің бір арнаға тоғысып, күш алып кету қаупі де мазасыздандырыды. Тезектің де Жақыпбекке ниетес екені және Қытайға көшуге жиналып жатқаны Колпаковскийге Қапал уезінің бастығы, Алтынемел болысы Бейсенбі Медетовтың жеткізген мәліметінің негізінде аян болады [12, 17 п].

Осы хабардан кейін Жақыпбекпен достық қарым-қатынаста болды деген қазақ, қырғыз билеушілерінің, батырлары мен билерінің көпшілігі тұтқынға алдынып, тұрмеге жабылады да, Тезек төре мен Ғазы Болатұлы Уәлихановтың және қырғыздың Тілекмет, Нұрдәulet, Мұратәлі және Шонғараш сияқты манаптарының сыртынан құпия түрде бақылау қойылады. [14, 49 п]. Бірақ Жетісу дағы қазактар мен қырғыздарға байланысты мәліметтерден кейін Семейдің өскери губернаторы Алатау округінің бастығына Тезек төрөні

тұтқындау керек деген нұсқау жібереді. Нұсқауда былай делінген: «Албандардың аға сұлтаны полковник Тезек Абылайхановты Верный бекінісінде ұзақ мерзімге тұтқындау кажет. Сондыктан сұлтанды бекініске тездетіп шақырып алып, оған жақын арада округке өскери қолбасшы келетіндіктен ауылға қайтудын кажеті жоқтығын, жоғарғы мөртебеліні Алматыда басқа сұлтандармен бірге күту керектігін айтыныз» [12, 5 п]. Оның соны Тезек төре мен Фазы Уәлихановтың 1868 жылы Қытайдағы руластарына қөшуге жиналды деген кінө тағызып, Қапал тұрмесіне жабылуына өкеліп соқтырды [14, 50 п]. Кейін Тезек күйеу баласы Фазы Болатұлы Уәлихановпен бірге Қапалдағы орыс тұрмесінен айғактың жетіспеуіне байланысты босатылады. Патша өкіметінің отарлау саясатына наразы полковник Тезек төре ақыры 1869 жылы қыркүйекте ауылында Алтынемел болысның барлық іргі жақсыларын жинаиды. Жиынға Тезек төренің ұлы және старшина Байжан Мекебаев, Сатыбалды Қалқанбаев, Шәріп Саурыков пен Исаим Медетмoldаев, Байназар Ноғаев, Түлен Сырноев сиякты билер қатысып, бәрі де Қытайға болыс болып көшіп кетуге келіседі [15, 1 п]. Алайда, 1869 жылы 3 қазанда аталған ру басшыларының бәрі тұтқынға алынып, тергеу басталады да, Қапал уездік бастығы старшиналарды Уақытша Ережеге сәйкес өкімшілік басқаруға бағынуды талап етеді. Тергеу кезінде жергілікті отаршыл патша өкімшілігі бас қотерер казак пен қырғыз руладарының билеушілеріне тұрлі жала жауып, олардың ел алдындағы беделдерін түсіру үшін тұрлі сорапқы өдіс-айлалар қолданады. Мысалы, патша өкімшілігі 1870 жылы тамызда карулы казактардың тарапынан шабуылға ұшырап, 18 жерінен жаракат алып, 15 жылқысы мен қомакты ақшасынан айрылып қалған Қапал уездік бастығының орынбасары Здоренконы тонауға Тезек төре бастаған 60 қазак қатысқан деп кінө тағады [16, 328].

Қапал уездік басшыларының үйімдастыруымен Тезек төрені қалайда қылмыскер етіп, оны қамауға алуға талпыныс жасалып, тергеу жұмысының барысында уездік судья бір казакқа айғак болар заттарды Тезек төренің үйінің жанына апа-рып тастауға бүйірады. Бірақ, олар бұл жолы да мақсаттарына жете алмай, Тезек төре қарамағындағы 200 тұтін қазақты алып, Іле өлкесіне көшіп кетеді. Қазақстандық зерттеуші В.З.Галиев Тезек төренің Құлжаға көшіп кетуі 1870 жылдың басында болған деп нақтылай түседі [17, 73]. Өмірінің сонына қарай орыс өкімшілігінің қатты қысымына ұшыраған Тезек төре 1879 жылы көз жұмады. 1871 жылы сөүірде Жетісу өлкесіне танымал Ұлы жүздің албан руының ықпалды да беделді билерінің бірі Тазабек Пұсырманов та 1000 тұтіннен тұратын аулымен Қытайға өтеді [18,

1 п]. Патша өкімшілігі Жетісудың басқа да билеушілері сиякты беделді Тазабекті өз жағына тарту үшін және қазақ пен қырғыз билеушілеріне қарсы пайдалануды көздел сый-сияппаттар көрсетіп, әскери шен де береді. Патша өкімшілігінің жасаған бұл қадамына Тазабек би онайлықпен қөнбекесін, оны құғын-сүргінге салады да, 1871 жылы болыстыққа сайлауға түсken кезде патша өкімшілігі Құлжага көшіп барғанын сылтауратып, оның кандидатурасын өткізбей қояды. Сол жылы патша өкімшілігі Тазабекке қалмақтарды өлтіргендерді үстап бер деп бүйірган кезде, ол айыптыларды құтқарып жібереді. Сол үшін 1871 жылы 18 сәуірде патша өкімшілігі есаул Герасимов бастаған 32 қазак және 100 қазақты Тазабекті ауылы орналасқан Ақтогай өзені бойында, Құльктаудың (Кулуктау) етегіндегі Мойнақ деген жерге жібереді. Жазалаушы әскер Тазабектін ауылына жақындап келіп, оған орыс билігіне өз еркімен берілуін талап етеді. Бірақ Тазабек орыс әскерлерінің талабын орындаудан бас тартып, өз жігіттерімен қарсы шабуылға шығады. «Тазабек батырдың жасағы көріне сала әскер құрамындағы әр болыстан жиналған 300 албан жігіті аттарына міне сала әр жаққа бытырай қашып кетті. Ауылнай Жақыпты қып жеткендер, оған қылышпен және найзамен 13 жерден жаракат салды. Тазабектін жаяулы-атты 140 жігіті танға дейін орыстардың 3 шабуылына тойтарыс берді» [19, с. 219].

Таң атқаннан кейін Тазабек ауылы тендері мен малдарын тастап, Құлжаға қарай қашқанда патша өкімшілігі оның жолына тосқауыл қою үшін солтүстік жақтан хорунжий Копцов бастаған әскерді жібереді. Бірақ, Құлжа сұлтандының 200 адамдық қолының көмекке келуі Тазабекті талқандалудан аман алып қалады. Шығыс Түркістанға келген Тазабекті Құлжа сұлтанды Әлихан Тоғызтораудағы қырғыздардың арасына орналастырады. Тазабектін Шығыс Түркістанға өтіп кетуі Жетісудағы Ресей билігіне қауіп төндіріп, Колпаковскийді тығырыққа тірдейді. Егерде Тазабек Жақыпбекке барып қосылса, онда Шығыс Түркістандағы түркі-мұсылман қозғалысы жаңадан күш алар еді. Өйткені Қытай тарихшысы Чи Чиншун Тазабек Пұсырманұлын қазақтың Ресейге қарсы қотерілісінің қолбасшысы деп бағалса [20, 320 б], қазак тарихшысы Н.Мұқаметканұлы: «Тазабектің Қытай шекарасынан асып, Іле аймағына ауып баруы ... Ресей отаршылдарына қарсылық көрсету түрғысынан жасалған қадам болып табылады», - деп өз бағасын берді [20, 133 б].

Сондыктан Колпаковский Құлжа сұлтандынан 7 күннің ішінде Тазабекті кейін қайтармаса, онда Құлжаға соғыс ашатыны туралы мөлімдеме жасайды. «Тазабектің 1000 тұтінмен Құлжаға өтуі Колпаковскийдің жорыққа шығуына себеп болды», - деп жазды А.И.Макшев [21, 286]. Құлжа

сұлтанының Тазабекті орыс билігіне бермейтіні белгілі болғаннан кейін Г.А. Колпаковский подполковник Ждан-Пушкинге 140 казактан тұратын өскермен шекарадан өтуге бүйрек беріп, өзі де зенбіректері бар өскермен Құлжага аттанып, 1871 жылы 22 маусымда Әлиханның өскерін талқандап, Құлжаны басып алады [22, 96]. Иле өлкесін Ресей империясы жаулап алғанын естіген қазактар мен қырғыздар Қашқардағы Жақылбекке қарай қашқан кезде орыс өскерлері оларды әрен дегенде тоқтатып, бұрынғы жерлеріне қайтарып әкелу үшін, тіпті, бұрынғы болыс басқарушыларын да өзгертуеуге үде етеді. Орыстардың қолына түсken Тазабек пен оның серіктегі Верныйға жөнетіледі. 1872 жылы наурызда тергеу ісі бітпей жатып Тазабек Пұсырманұлы түрмемде каза табады [18, 1 п]. XIX ғасырдың 60-жылдарының аяғында Орталық Азияға тереңдеп кірген Ресей империясынан қауіптенген Хиуа хандығы өзінің шекарасын нығайтуға кіріседі. Осы мақсатты жүзеге асыру үшін ол қазак феодалдарынан, өсіреле Қазалы фортынан қашып келген Эзберген Мұнайтпасов, Сұлтан Арсланов, Өтім және Кенесарының үлдары Сыздық пен Хатым төрелерден көмек сұрайды [23, с.265]. Сонымен қатар, Хиуа ханы оларды кару-жарап және өскермен қамтамасыз етіп, Ресей империясы басып алған жерлерге жорықтарға аттандырып отырған. Қазактардың үздіксіз жасаған жорықтарының нәтижесінде Перовск мен Қазалы бағытына жүретін қозғалыстың бәрі де тоқтап қалады. Осы жағдайды сұлтау еткен орыс өкімшілігі Хиуага соғыс ашуға кіріседі.

Ақыры 1873 жылы қоқтем айларында орыс өскерлері Хиуага баса қоқтеп кіреді де, ханды бейбіт келісімшартқа күштеп отырғызады. 12 тамызда жасалған келісімшарт бойынша Хиуа Амудария өзенінің оң жағалауындағы жерлерді Ресей империясына береді және патша өкіметіне төуелділігін мойындайды. Сейтіп, XIX ғасырдың 60-70-жылдарында жергілікті халықтардың қарсылығына қарамастан патша өкіметі бүкіл Орталық Азияға өз билігін орнатады. Қазак даласының Түркістан, Әулиеата, Шымкент, Таңкент сияқты ірі қалалары отаршылдардың қарамағына өтеді. Осылайша, Ресей империясының Сырдария бойы үшін болған соғысы патша өкіметінің жеңісімен аяқталады. Ол занды да еді. Өйткені сол кездегі қазактардың даму дәрежесімен салыстырғанда, Ресейдің экономикалық және соғыс күш-қуаты әлдекайда жоғары тұрды. Осыған байланысты және өзара іштей руаралық алауыздық пен бытыраңқылықтан, қазактар Ресей империясының жаулап алушылық жорықтарына табан тіреп қарсы тұра алмады. Нәтижесінде бүкіл Сырдария аўмағы патша өкіметінің отаршылдық саясатының арнасына түсті. Яғни Ресей

сей империясының өзіне Жетісу мен Оңтүстік Қазақстанды қосып алуы оның Қазак даласын толық жаулап алуын аяқтады. Ресей империясы отаршылдық саясатын жүзеге асыра отырып, Сыр бойы қазактарының төуелсіздігін аяусыз жаңыштап, өнірге отаршылдық-әкімшілік жүйесін орнатуға кіріседі. Бұл аймактағы патша өскерінің орналасуына сәйкес қалыптасқан өскери-әкімшілік үлгі болды. Облыстағы басшылық пен билік өскери губернатор құзырына енді. Ол Ресей империясының орталық аудандарындағы губернаторлардың құзырында жок билік пен құқыкты иеленді.

Жалпы алғанда Оңтүстік Қазақстан өнірін баскаруда патша өкіметі қазак халқын аяусыз қанау және олардың құқықтарын талтпау арқылы Түркістан өлкесінде тыныштық пен қауіпсіздікті орнатты.

ӘДЕБІЕТ

- 1 КРОММ. 383-к., т 1-т., 217-ic.
- 2 КРОММ. 383-к., 1-т., 213-ic.
- 3 КРОММ. 383-к., 1-т., 261-ic.
- 4 КРОММ. 383-к., 1-т., 206-ic.
- 5 ӨРОММ. 1-к., 1-т., 20-ic.
- 6 КРОММ. 3-к., 1-т., 42-ic.
- 7 ӨРОММ. 1-к., 1-т., 6-ic.
- 8 Муканова Г.К. Центральная Азия через призму отложений: Россия - Казахстан - Китай (ХVIII-XX вв). - Петропавловск: ИТЦ, 2001. - 557 с.
- 9 КРОММ. 3-к., 1-т., 615-ic.
- 10 Аристов Н.А. Усуну и кыргызы или кара-кыргызы. Очерки истории и быта населения западного Тянь-Шаня и исследования по его исторической географии.- Бишкек: Илим, 2001. - 582 с.
- 11 КРОММ. 44-к., 1-т., 38257-ic.
- 12 ӨРОММ. 715-к., 1-т., 74-ic.
- 13 ӨРОММ. 715-к., 1-т., 73-ic.
- 14 ӨРОММ. 715-к., 1-т., 37-ic.
- 15 КРОММ. 44-к., 1-т., 29185-ic.
- 16 Терентьев М.А. История завоевания Средней Азии // Соч.: в 3 т. - СПб.: Типо-литография В.В. Комарова, 1906. - Т.3. - 496 с.
- 17 Галиев В.З. Караванные тропы (Из истории общественной жизни Казахстана ХVIII-XIX вв.) - Алматы: Атамура, 1994. - 128 с.
- 18 КРОММ. 825-т., 1-т., 32-ic.
- 19 Перечень событий на Сыр-Дарыинской линии со временем их учреждения по 1860 г. // Русский Туркестан / под ред. В.Н. Троцкого. - СПб.: Тип. товарищества «Общественная польза», 1872. Вып.3. - 246 с.
- 20 Мұқамбетқанұлы Н. ХVIII-XX ғасырдағы қазақ-қытай байланыстары. - Алматы: Саян, 1996. - 128 б.
- 21 Макиев А. И. Исторический обзор Туркестана и наступательного движения в него русских. - СПб.: Воен. типография, 1890. - 380 с.
- 22 Талып Молдо. Кордолгон заманда // Кыргыздар. Тарых. Мұрас. - Бишкек: Кыргызстан-Сорос фондусы, Т.3. 1995. - 91-137 бб.
- 23 Бартольд В.В. Туземец о русском завоевании // Собр. соч.: в 9 т. - Москва: Наука, 1964. Т.2.Ч. 2. - С. 324-358.

Резюме

На основе архивных материалов рассматриваются причины усиления системы царской власти в Южном Казахстане во II половине XIX века и противостояние местного населения колониальному режиму.

Summary

Given article on base archive material considers the reasons of the reinforcement of the system tsarist authorities in South Kazakhstan in II half XIX age and protvostoyanie local population colonial mode.